

Blažek, Václav

Staré germánské jazyky : historický a gramatický přehled : resumé

In: Blažek, Václav. *Old Germanic languages : historical and grammatical survey*. First published Brno: Masaryk University Press, 2023, pp. 101-102

ISBN 978-80-210-5837-8 (Czech ed.); ISBN 978-80-210-7644-0 (online ; pdf) (Czech ed.)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78801>

Access Date: 27. 06. 2024

Version: 20231114

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Staré germánské jazyky Historický a gramatický přehled

Celá monografie je rozčleněna do následujících oddílů. První část shrnuje nejstarší historické, lingvistické, epigrafické i archeologické stopy germánsky hovořících etnik. Z kritického vyhodnocení hodnověrných pramenů vyplývá, že první germánské kmeny, o kterých se antický svět mohl dovědět, byli Teutoni a zřejmě též Gótové. Mezi roky 330 a 325 př. Kr. uskutečnil Řek Pytheas z Massalie (dnes Marseille) plavbu k britským ostrovům a dále na sever a severovýchod. Významné svědectví o Pytheově plavbě zanechal římský polyhistor Plinius (23–79 po Kr.). Právě ve své ‚Historii přírody‘ píše, že „... o Gutonech, kmeni germánském, Pytheas míní, že sídlí v nížině oceánu zvaného Metuonis, jehož prostor zahrnuje 6000 stadií. Odtamtud je den plavby člunem vzdálen ostrov Abalus. Tam se po jarních povodních naplavuje jantar, který představuje nečistotu v zamrzlém moři. Obyvatelé ho prodávají blízkým Teutonům za dřevo na topení.“ Pytheas také zaznamenal geografické jméno Θούλη, jak nás informují Polybios (203–120 př. Kr.) a Strabón (63 př. Kr. – 17/23 po Kr.), resp. latinsky píšící autoři jako Vergilius (70–19 př. Kr.) a Tacitus (56–120 po Kr.) v podobě *Thule* nebo Plinius (23–79 po Kr.) *Thyle/Tyle*, Statius (45–96 po Kr.) *Thyle* apod. Toponymum patrně označovalo dnešní jižní Skandinávii. Jsou k dispozici hned dvě alternativní, srovnatelně přesvědčivé etymologie. Jedna vychází ze stsev. *pollr* „strom, borovice, jedle“, švéd. *tull* „vrchol stromu“ (pragerm. **pullaz*), což by odpovídalo svědectví Prokopia z Kaisareje o mimořádně hustých lesech v zemi Thule [‚Válka s Góty‘ VI.15]. Druhá se opírá o stsev. *paularvágr* „klikatící se záliv“, tj. fenomén charakteristický pro západonorské pobřeží. Druhá složka *vágr* znamená „moře, záliv“. První složka patrně odpovídá stsev. *-pul*, jež se objevuje v mytickém jméně *Fimbulpul* „řeka vytékající z pramene Hvergelmir“. Příbuzné je stang. *geðyll* „bríza, větřík, vítr; průvan“, a dále lat. *tullius* „proud, příval, záplava“ a ř. *σάλος* „bouřlivý pohyb moře, příval“ (**tul(H)o-*). Obě etymologická řešení potvrzují, že kolem r. 330 př. Kr. změna *ie. *t > germ. *þ*, čili tzv. první germánské posunutí konsonantů, již proběhla. Co se týče etnonyma *Germāni*, s jistotou můžeme konstatovat, že jej použil pro obyvatele Germánie poprvé až Caesar ve svých ‚Zápiscích o válce galské‘ [I, 51], psaných v 50. letech 1. st. př. Kr. V jeho podání označovalo jen několik kmenů žijících při dolním Rýnu: „Tu teprve *Germāni*, vidouce nezbytí, vyvedli své sbory z tábora a rozestavěli je ve stejných vzdálenostech kmen za kmenem: *Harudy*, *Markomany*, *Triboky*, *Vangiony*, *Nemety*, *Eudusie*, *Suěby*“ (překlad I. Bureš). Nejslibnější etymologie etnonyma *Germāni* ukazuje na plurál latinského slova *germānus* „rodný, vlastní; rodný bratr“, jak naznačuje svědectví Tacita [*Germania* 2]: „Odtud také tělesný ráz stejný u všech při tak velikém počtu lidu...“ [překlad R. Schenk]. Jinými slovy, římskému pozorovateli připadali tehdejší Germáni natolik vzájemně podobní, jako kdyby byli téhož rodu, čili latinsky *germāni*. Na základě podrobné analýzy germánských hydronym Jürgen Udolph (1994, 925–932) vymezil nejarchaičtější areál germánských hydronym do následujících hranic: sever – řeka Aller (pravý přítok Vesery); východ – střední

tok Labe; jih – Krušné hory a Durynský les; západ – Vestfálsko, dolní tok Rýna. Podle Udolpha právě na tomto území krystalizuje germánský dialekt z pozdně indoevropského dialektového kontinua, a může tedy být ztotožněn s germánskou pravlastí. Ačkoliv je vždy problematické identifikovat jakoukoliv předliterární archeologickou kulturu s konkrétní jazykovou entitou, germánská etno- a glottogeneze bývá tradičně spojována s archeologickou kulturou Jastorf, od přelomu 7. a 6. st. př. Kr. rozšířenou při dolním toku Labe v Dolním Sasku a Šlesvicku-Holštýnsku. Kolem poloviny 1. tis. př. Kr. se tato kultura prvních metalurgů železa na severu Německa rozšířila přes Meklenbursko do Dolního Slezska na východě, do Durynska a k pohoří Harz na jihu, k dolnímu Rýnu na západě, do Jutska a jižního Švédska na severu. Za germánskou však bývá pokládána i další raně železná kultura, zvaná Harpstedt-Nienburg, lokalizovaná podél řeky Aller a kolem středního toku Vesery. Počátky tohoto jihozápadního ‚sousedá‘ Jastorfské kultury se datují už do poloviny 8. st. př. Kr. Větší stáří, silnější vliv halštatské kultury z jihu, pravděpodobně reprezentující (převážně) keltské jazykové prostředí, a výrazně vyšší korelace s areálem nejarchaičtější germánské hydronymie, jak jej definoval Udolph (viz výše), činí z kultury Harpstedt-Nienburg slibného kandidáta pro starší vývojovou fázi germánského dialektového kontinua, které se později šířilo v kultuře Jastorf.

Druhá část monografie přibližuje kurikula všech germánských jazyků, od kmenové minulosti až po moderní dialekty, pokud kontinuita pokračovala. Každý takový jazykový životopis začíná citacemi vybraných historických textů, které dané etnikum zmiňují. Na ně navazují stručné historické popisy migrací z doby stěhování národů i procesů formování budoucích národů. Zpravidla následuje etymologická analýza příslušných etnonym. Epigrafickou fází ve vývoji většiny starých germánských jazyků zprostředkovávají ukázky raných runových nápisů s interpretací. Pokud vznikly i literární texty, nejméně jeden je uveden i s překladem. Stručný přehled literární tvorby představuje most k současnosti. Jde o následující jazyky s literární tradicí, respektive kmenové dialekty^(†) známé z ojedinělých epigrafických památek nebo glos, častěji pouze z vlastních jmen: vandalský[†], burgundský[†], rugijský[†], herulský[†], gepidský[†], gótský, starorunový^{†65}, staroseverský, islandský, faerský, norský, dánský, švédský, starogutnijský, anglický, fríský, dolnoněmecký/saský, franský, nizozemský, erminonské (suébský[†], alamanský[†], bavorský[†], langobardský[†]), hornoněmecký.

Bibliografie shrnuje literaturu použitou i doporučenou, primární i sekundární. Její ambicí je nabídnout reprezentativní pokrytí všech germánských jazyků přednostně v diachronní perspektivě; proto se soustřeďuje na historické a srovnávací gramatiky nebo etymologické slovníky.

Přílohy sestávají z osmi částí. První dvě obsahují grafy modelující pozici germánské větve v indoevropské jazykové rodině a její vnitřní členění. Třetí část nabízí nástin germánské srovnávací fonetiky. Ve čtvrté části je porovnána morfologie všech starogermánských literárních jazyků i s projekcemi jednotlivých paradigmát do germánského a indoevropského prajazyka. Pátá část shrnuje několik delších latinských textů k historii germánských kmenů s překlady, plus zásadní svědectví o krymské gótštině ze 16. století. Šestá část představuje starší i mladší varianty runového písma, plus písmo gótské. Sedmá část ukazuje celou proceduru při aplikaci tzv. ‚rekalibrované‘ glottochronologie ke klasifikaci starogermánských jazyků, včetně použitých lexikálních spisků jazyků gótského, staroseverského, staroanglického, starosaského a starohornoněmeckého, plus rekonstruovaného pragermánského. Osmá část je věnována klasifikaci fríských dialektů při použití téže glottochronologické metody.

65) Nejde o kmenový dialekt, ale pravděpodobně o jakousi naddialektovou literární koiné, jak ji charakterizoval poprvé Makaev (1965), zaznamenanou v archaických runových nápisích z 1. až 6. stol. po Kr., která převážně zachovává rysy ještě nediferencovaného severozápadogermánského dialektového kontinua z 2. stol. po Kr.